

Gazellerdeki Düşünce Dilini Dil Çalışmalarına Katkı Bakımından Okumak*

Reading the Language of Thought in Gazelles in Terms of Contribution to Language Studies

Nazire ERBAY**

Öz

Dünya dilleriyle ilgili değişen uygulama ve çalışmalar yeni eğilimlerin, yaklaşımların oluşmasına imkân sağlar. Dil üzerinden geliştirilen metinler, zamansal referansları beraberinde taşır. Bugünün hızla değişen algı dünyasının yönetiminde ön safta olan dil yönelimlerinde incelemelemlerde, kadimin katkısından faydalanmak gereklidir. Medeniyetlerin inşasında dile dayalı sanat dallarından şiir; rafine, ayrıntılı ve çok boyutluluğuyla bütün zamanların dışında kalır. Şiir, yüzyıllarca halkın dil ve düşüncesinin dönüşmesine, evrilmesine katkı sağlamıştır. Şiir, kadim olandan itibaren bağlı bulunduğu kültürle iç içe geçerek öngörülerin, anlam doğurularının gönderimine de katkı sağlar. Bireyselin üzerinden toplumsallığıyla Osmanlı kültür ve medeniyetinin kuruluşundan gelişimine kadar temel değer konumundaki klâsik Türk şiir geleneği değişkenliklerinin yanında, kalıplaşan katmanlı dil varlığıyla farklı bildirişimlerde tesirli olmuştur. Klâsik Türk şiirinin dil dizgesindeki alt ve üst tabaka anlatım genişliği, Osmanlı Devleti'ni "imparatorluk" yapan tetikleyici düşünceleri ortaya koymuştur. Geleneğe bağlı, muhayyilesi özgün sanatçılar, dil bilimselliğine öncülük eden eserleriyle medeniyet inşasına katkı sağlamışlardır. Klâsik Türk şiir evrenini hayal-gerçeklik karşıtlığıyla sınırlamak, yargılamak ve tanımlamak hatalıdır. Gazelin doğal dil iletişiminden başlayarak kurale bağlı sonuçlara doğru, şeyleri ve düşünceleri anlatma gücü dikkat çeker. Yapılan tarama çalışmasıyla gazelin dilinin taklit, tekrar, gibi kısır döngüden ziyade, bireysel ve toplumsal fikir üretimleriyle birçok bilimsel düşünceyi yansıttığı açıkça görülür. Gazel duygu üstü konulara estetik anlatımıyla insan, dünya, âlem, ontolojik varlık tabakaları hususunda fikir beyan eder. Şairler başta felsefe, tasavvuf, din, ahlak, tarih, sosyoloji gibi bilim alanlarında tespit ve analizler yaparlar. Bu çalışmada; dönemde toplumu yönetip medeniyet kuran şiirin, özelde gazelin yazılma amacı ve içeriğiyle bağlantılı olarak kullanılan dilin kültüre, insan eğitimine katkısı ispatlanmaktadır. Gazelin sadece estetik değerler değil, bilgi ve düşünce üretmek nesiller arası aktarımda bulunduğu dikkatlere sunulmaktadır. Ayrıca gazelin dilinin, dil içi çeviri sorunlarının çözümüne ve kültürel değer üretimine katkısı değerlendirilmektedir. Nihayet, Osmanlı Türkçesi'nin anlatım alanı ve şairlerin başarısı dikkate alınarak gazelin ifade gücünün yeni dil çalışmalarında değeri ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Klâsik Türk Şiiri, Gazel, Şiir Dili, Bilim, Düşünce

Abstract

Existing practices and studies on languages in the world allow for the formation of new trends and approaches. Texts developed through language carry temporal references. It is necessary to benefit from the contribution of the ancients in the studies of language orientations that are at the forefront of the management of today's rapidly changing world of perception. In the construction of civilisations, poetry as one of the branches of art based on language stays out of all time by being refined, detailed, and multidimensional. Poetry has contributed to the transformation and evolution of the language and thought of the people for centuries. Poetry also contributes to the conveyance of foresights and meanings by intertwining with the culture to which it is connected since the ancient times. With its sociality over the individual, the tradition of classical Turkish poetry, which is the basic value from the foundation of the Ottoman culture and civilization to their development, has been effective in different communication with the existence of stereotyped layered language as well as the variability. The width of expression from the lower and upper layers in the language system of classical Turkish poetry revealed the triggering thoughts that made the Ottoman Empire an "empire". Traditional and imaginative original artists contributed to the construction of civilization with their works that pioneered linguistics. It is wrong to limit, judge, and define the classical Turkish poetry with the imagination-reality opposition. Ode draws attention with its power to tell things and thoughts, starting from natural language communication to rule-based conclusions. With the scanning study, it is clearly seen that the ode language reflects many scientific thoughts with individual and social idea production, rather than imitation, repetition, and vicious circle. Ode expresses its ideas about existence, human, world, universe, and ontological existence layers with its aesthetic expression on meta-emotional subjects. Poets make determinations and analyses in scientific fields such as philosophy, mysticism, religion, morality, history, and sociology. In this study, the contribution of the language used in connection with the purpose and content of writing the

* Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, nazire.erbay@atauni.edu.tr
orcid.org/0000-0001-6905-0178

** Bu çalışma, 28-29.04.2023 tarihinde gerçekleşen 'Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Uluslararası Dil Çalışmalarında Yeni Yönelimler Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur.

Gönderilme Tarihi / Received Date:

24 Temmuz 2023

Kabul Tarihi / Accepted Date:

13 Eylül 2023

Atıf/Citation: Erbay N. (2023).

Gazellerdeki Düşünce Dilini Dil Çalışmalarına Katkı Bakımından Okumak
doi.org/10.30767/diledeara.1332009

poem, especially the ode, to culture and human education, is proved. It is presented that ode does not only have aesthetic values, but also produces knowledge and thought, and transfers it between generations. In addition, the contribution of the ode's language to the solution of language problems and the production of cultural values is evaluated. Finally, the contribution of the expressional power of the ode to the new language studies is revealed by taking into account the expressions of Ottoman Turkish and the success of the poets.

Keywords: Classical Turkish Poetry, Gazel, Poetry Language, Science, Consideration

Extended Summary

It is known that literary works in different periods of human history did not emerge with purely artistic and aesthetic concerns. It can be seen in the follow-up of historical language processes that literary works contribute to individual development and social order with the use of language, which is the most important element of its cultural value. The languages of the world have undergone changes and transformations for various reasons such as geographical, political and social since their existence. As a different perspective, changes and transformations bring along new practices and studies in terms of recognizing and understanding languages. The formation of new changes, trends and approaches in world languages is important for the development of the language. Poetry, which is present in almost all world civilizations, is a multidimensional ancient genre, unlike other literary texts. The language of poetry also gives information about the culture in which it is revealed in all details, from the voice it contains to the word. In all civilization histories, the richness of language in poetry has laid the groundwork for the diversification, change and evolution of language and thought, as well as the subject and expression aspect. In time, poetry contributes to the emergence of rich meanings by interacting with both its own and different cultures. From the foundation of the Ottoman culture and civilization to its development, the changes in the language of poetry are periodically rich. Classical Turkish poetry, beyond being an individual poem, also points to sociality with the language used. Classical Turkish poetry tradition, besides its variability, has been effective in different communications with its stereotypical layered language. The poets of this period were influenced by Arabic and Persian literature, and drew attention with their works worth examining in terms of linguistics, as well as their traditional stance.

The ghazal, which has an important place in classical Turkish poetry, draws attention to its power of telling things and thoughts, starting from natural language communication and towards conclusions based on rules. It is seen by divan scans that the expression language of the ghazal does not consist of vicious circles such as imitation and repetition. There are individual and social idea productions in the Gazelle language. There are individual and social idea productions in the Gazelle language. The versatility of the poetic language in the ghazal, rich ideas, supra-emotional subjects, along with aesthetic expression, have been instrumental in statements about human, world, universe, ontological existence layers. With its richness of expression, gazelles have become a genre in which the changes and transformations in the language can be best followed over the centuries. Gazel also proves its cultural value with its linguistic feature as a form of verse that appeals to the society and thus contributes to the establishment of civilization.

In this study, it is presented to the attention that the ghazal does not only produce aesthetic values with its different language combinations, but also transmits linguistically between generations by producing knowledge and thought. In addition, the contribution of the ghazal language to the solution of intralingual translation problems is evaluated and its contribution to the production of cultural value is revealed. In addition, in the study, attention was drawn to the breadth of the expression area of Ottoman Turkish. Considering the success of classical Turkish poets in using the language, the value of the expression power of the ghazal in the new language studies is revealed semiotically with couplets.

Giriş

Dil, yüzyıllarca içinde besleyip büyüttüğü unsurlarla kadim değerlerden yaşanan zamana, sayısız kültürel unsur taşır. Çünkü dil, içindeki söz varlığının gücü ile hayat, insan, eğitim, tabiat ayırt etmeden kültürün taşıyıcılık yönünü her seferinde yenileyerek ortaya koyar. Dille beraber kültürel unsurların aktarımı toplumsal kimliğin anlamlandırılmasına katkı sağlar. Kültürleri birbirinden ayıran en önemli, hatta yegâne unsur olan dil, çok yönlü, gelişmiş ya da en yalın sistemler bütünü şeklinde tanımlanan bir anlaşma etkinliğinin yanında, kimlik kodlarının detaylarının temel belirleyicisi de konumundadır. Uygulama alanının genişliğindeki tesiri ile ortaya çıkan toplumsal kültürlenme sürecinin tarihî seyrinde gelişen dilsel unsurlar, iletişim pratikleri de dâhil edilerek aidiyeti işaret eden ‘bellek’ oluşmasına katkı sağlar. Kültür odağındaki dil, değerlerin açığa çıkarılmasına katkı sağlaması yanında değişim, dönüşüm, yenilenmeye yönelik yeni inşa çalışmalarını da gündeme getirir. Dil bu kadar önemliyken şu bir hakikattir ki, yüzyılların ve teknolojilerin kültürler arasındaki tesiriyle kendi varlıklarını ispat etmeden doğduğu gibi sömürülen, ölen dünya dillerinin sayısı da az değildir. Bunun yanında çok kültürlülüğe, globalleşmeye, ekonomiye, savaşlara veya sosyal refahı artırma maksatlı göçlere dayalı dil iletişim dizgelerinde sapmalar, yozlaşmalar da değişen ve dönüşen dünya konjonktüründe azımsanamayacak orandadır. Bu tespitle dil oluşum ve etkileşimlerinin daha öncesinde, büyük medeniyetler inşa eden toplumların kadime ait söze veya manaya değer katan bilimsel dil anlayış ve tasavvurlarını dikkate alması gereklidir.

Kültürel oluşumlarda geleneksel unsurlar, içeriden dışarıya bir temsiliyetle genişleyen evrendir. Tarihî okumalarla dil, başlangıcından an’a kadar, kadimden gelen tecrübeler ve birikimlerin katkısıyla gelenekle beraber biçime girer. “Gelenek, ustası olmayı öğrendiğimiz bir süreç değil, tersine, içinde yaşadığımız dildir. Gelenekğin oluş tarzı, gayet tabii, duyulara hitabeden varlığa has bir tarz değildir. O dildir ve onu metinleri yorumlayarak anlayan işitme hakikatini bu dünyadaki kendi linguistik davranışına katılmaya sürükler. Şimdi ile gelenekler arasındaki linguistik iletişim, gösterdiğimiz gibi, bütün bir anlamada yörüngesinin dışına çıkan oluşturmaz” (Arslan, 2002, s.227). Yüzyılların eğrisinde soyutlamadan anlamsal olarak dillerin değişim ve dönüşümü akla, bilgiye, duyguya dair etkinliklerin toplumsal ‘öz’e dair özel alanlarla ilgili yataydan ziyade, dikey bir seyir izlediği görülebilir.

Şairler varlık, nesne ve hadiselerle başkalarından farklı bakabilen, hafızalarında biriktirdiklerini, dil ile ifadeye doğruyu kullanma yeteneğine sahip sanatçılardır. Sezi, içsel deneyim ve kadimden taşıdıklarıyla özgün olana yüz çevirdiklerinde ilk başta tekil düzlemde varlık gösterirler. Geniş anlamda ise, şairler söz söyleme kabiliyetlerine özgün yeteneklerini, dil ve dilin zamana taşıdıklarını kullanma yetilerini de geliştirerek bireyden diğerine, tekilden tümel düzleme nüfuz etme imkânı bulabilirler. Şiir dilinde gelenek ve yeni öğrenilenler anlatımda kendilik olgusunu ortadan kaldırmaz. Bunun yanında şiir yaratımlarında geleneği ötelemeyen tercihler, kelimelerdeki anlam doğurumları veya katmanlı ifadeler, ötekini anlamaya veya ötekini anlatmaya yönelik ifadeye de katkı sağlayabilir. Şiir dilinde tercih edilen bu anlam katmanı söyleyiş şekilleri, alt ve üst tabakadan sözü yöneltme genişliği tekilleşmeyi bir tarafa bırakarak eseri her okuyanın anlama, yorumlama, esere tabi olma olgunluğunu hatta şiirden elde edilecek zevki de genişletebilir.

Buradan hareketle dilin toplumların düşünce sistemlerinde, felsefî bakışlarında, sosyal ve siyasal yapılarının teşekkülünde tesiri olduğu gibi, edebî metinler üzerinden de ‘dilin dili’ olmaklığı göz ardı edilemez. “Dil, aslında ifadesi olduğu, düşüncüyü önceler ya da şöyle de söyleyebiliriz, düşünce bu doğurganlık içinde kendi kendisini önceler. Dil ancak kendine gönderimde bulunur, kendini ancak dilde açar” (Hadot, 2000, s.70). Bir edebî dil, şiir dili de şairin tekelinde sun’i bir

etkinlik olmaktan ziyade bireysel ve toplumsal görme, duyma, hissetme, algılama, düşünme ve iletişmeye katkı sağlar. Sözün tesirli varlığı bütün zaman dilimlerinde, duyan veya dinleyenlerde somut üretimli verilerle geri dönüş yapar. “Söz, somut bir dinleyici kitlesine hitap eder. Sözün kendi zamanı vardır. Ve eski filozofların yazdıkları söze has bu zaman yakın kalırlar. Bunlar genelde bir derse tekabül eden uzunluktadırlar” (Hadot, 2000, s.93). Tek enstrümanı dil olan şairin şiir dilini kullanmadaki becerisi kendi öznelliğini aşmasına ve her bir söyleminde de zevkin yanında ders niteliğindeki ifadelerin dışavurumuna aracı olur. Şiir söylemede teknik işaretler aracılığıyla iç gerçekliğe ait mana değerinin ihmal edilmemesi gerekir. Kadim şiirsel ifadelerden yola çıkarak şiirin ‘uçarı’ dilini anlamsal yitime uğratmadan duyulanmanın yanında, din olgusu başta olmak üzere öğrenme ve öğretmeye yönelik bilgi aktarımının varlığını da görmek gerekir.

Gazellerdeki Düşünce Dilini Dil Çalışmalarına Katkı Bakımından Okumak

Şiir dili iletişmeye katkısının yanında yapılandırmaya yönelik etkileşimini beraber var ederek medeniyet inşasına katkı sağlar. Bu nitelik, dilin birleştirici yönüdür. Dilin her niteliği nasıl insanı, toplumu ilgilendirirse şiirde anlatılanların hemen hepsi bireyden topluma hayal ve gerçeklik bağlamında herkesi ilgilendirir. “Dil göstergelerini kullanan (konuşan, yazan) insan dil dışı dünyada yaşar, deneyim kazanır; yaşam deneyimini dille ifade eder. Bu nedenle sözcelerinin dış dünyaya uygunluğu, kabul edilebilirliği, inanılabilirliği, ancak göndergelerle (ve göndergelere etiket olan göstergelerle) sağlanabilir. Ama alıcı ve vericinin uygun, kabul edilebilir, inanılabilir bir anlatımda buluşabilmeleri yalnız göndergelerle gerçekleşmez. Yoksa dil, yalnızca bir kavramlar listesine dönüşürdü” (Kıran, 1994, s. 237). Osmanlı şiir dili de dil göstergelerini kullanarak kendi içinde iletişimsel, üstü açık ya da örtülü soyut veya somut anlatım fark etmeden eyleme dayalı yetiye sahip bir dildir. “Eylem sınırlıysa dil de öyledir; eylem için gereksinmemiz olan dile sahibiz; çünkü dil insan bilincinin bütünü gibi işlevseldir” (Kocaman, 1996, s.22). Bu üstünlüğü işaret eden görme, sezme, analiz, yorumlama ve çıkarsama yoluyla medeniyet inşa eden Osmanlı şiir dilinin oluşumundaki ilkeler ve kurallar bugünün iletişimsel diline uygunlukta söz-eylemlere yansıtılabilir. İnsan geçmişten kopup geleceğe adapte olurken arketipsel kodlamalarını bırakamayacağı gibi, ‘bu zaman’a da taşınır. Dil yönelimlerdeki arayış ve yenilenmelerde, kökler güncellenir ve zamana da tesir eder. Öyle ki, klâsik Türk şiirinin yapısındaki manzum eser oluşturma ve aruz düzenindeki logaritma, belli bir yazılım barındırır dence yeridir.

Ezber edilenlerin tersine Osmanlı medeniyet inşasına katkısı açık olan klâsik Türk şiirinin şiir evrenini hayal-gerçeklik karşıtlığıyla sınırlamak, yargılamak ve tanımlamak hatalıdır. Osmanlı şairlerinin geleneğe bağlı olması tutucu, yobaz ve baskıcı bir uygulamanın içinde olmaları manasına gelmez. Şairler gelenekle ilgili prensiplerini ortaya koyarken şiir dilinin en seçici duruşunda yer alan kullanımlarıyla dıştan verili, içsel deneyimleri, insana ve topluma müdahil tavırlarla sergiledikleri görülebilir. Buradan hareketle Osmanlı edebiyatında şiir, sadece bir sanat etkinliği yahut şairin hanedanlıktan hamilik elde etme uğraşısı değildir. Osmanlı şiiri ile bilgi, hikmet, davranış, estetik değerler üretme; iletişim kurma ve kuvvetlendirme; dil ve söyleyiş becerisi geliştirme, keşfetme, yorumlama gibi bir topluma medeniyet kurduran eserler ortaya konulmuştur. Kısacası dil içi göndergeler, dil dışı göndergelerle ifade edilmiştir.

Klâsik Türk şairleri mazmun ve imgeye dayalı şiir dilinin özel bütünlüğü; zihinsel, duygusal ve görsel kodları dinî, ahlakî, insanî değerlerle estetize ederek göz-kulak iletişimini gündemden düşürmeden eserlerinde yüzyıllarca göstermişlerdir. Osmanlı şairleri tekilden başlayarak iç dünyalarını zenginleştirmelerinin, eğitmelerinin yanında, bahsi geçen, tümele açılımı da

sağlarlar. Kurulan medeniyet, şiirle biçimlendirilen toplumsallığın güçlü unsurları farklı nazım şekillerinde ve türlerindeki her bir söz dizgesinde kendini gösterir. Öyle ki, bir kültür devletinde sanatçıların dahası şairlerin çokluğu, duygunun, zekânın yanında şuurun ve eyleme yönelik duruşun da geliştiğinin göstergesidir. Şiirle kadim değerlerden taşınanlar toplumu, özelde sanatçının zihinsel, duygusal ve bilinçsel açıdan toparlanmasına, gelişmesine katkı sağlar.

Klâsik Türk şairinin bir şiir kitabı yani divan oluşturabilmesinin en önemli şartı gazelin, Osmanlı Türkçesi alfabesine göre redif veya kafiye örgüsünü dikkate alarak revî harflerine göre yazılma mecburiyetidir. Bu mecburiyet tesadüfi değildir. Neredeyse gelenekle var olan Osmanlı şairi gazelle kişisel sanat anlayışlarını ve tercihlerini de ortaya koyabilmektedir. Konusu her ne olursa olsun gazeller sayesinde, toplumsal etkileşimin yanında öğrenme, keşfetme ve yorumlamaya dair zengin kültürel etkinlikler ortaya çıkmaktadır. Gazel doğal dil iletişiminden kurala bağlı sonuçlarla, şeyleri ve düşünceleri kavramada dikkat çeken bir nazım şeklidir. Yapılan tarama çalışmaları gazel dilinin taklit, tekrar, kısır döngüden ziyade, bireysel ve toplumsal fikir üretimleri, birçok bilimsel düşünceyi yansıttığını açıkça gösterir. Gazel şairleri, duygu üstü konulara estetik anlatımıyla insan, dünya, âlem, ontolojik varlık tabakaları hususunda fikir beyan eder. Şairler başta felsefe, tasavvuf, din, ahlak, tarih, sosyoloji gibi bilim alanlarında tespit ve analizler ortaya koyarlar.

Klâsik Türk edebiyatında ismi kurucu olarak nitelendirilenlerden başlamak üzere, şairler, geleneği takiple, şiirde kendilerine ait yetkinliklerini ve özgül duruşlarını yakalamışlardır. Geleneğin şiirsel anlatımla bütünleştiği eserlerde hayalin göstergesi soyutluk; sezi veya duygunun işareti derunî hisler veya aşkın değerde olanların yanında toplumsal hedef kitledeki kimsenin yadırgamayacağı anlatımlar, şiir diline ait zengin dil birlikleriyle tümelleşerek gerçekleştiği görülebilir. Osmanlı şairi tevhit ve hikmet merkezli anlatımlarında her ne kadar soyuta dayalı ifadeler yer alsada da kültürel ve toplumsal etkenlerle dil, gerçekliğini göstermedeki ısrarından vazgeçmez. Dolayısıyla şiir sadece bireyin etkinliği değil, hanedandan toplumun her kesimine kadar üretilen, türetilen, saklanan bir değerler bütünü olmuştur.

Bunlara ilaveten Osmanlı şairi nesne veya varlık üzerinde kullandıkları dille, nesneyi simgeleştirmenin ötesinde şiire çok yönlü işlevler yüklerler. Onlar için dil nasıl hayatın bir parçası ise şiir dili de Osmanlı şairi için varlığın örgütlenmesinden başka bir şey değildir. “Dil, deneyimimizin bir parçası, deneyimimizin belirli başka bir parçasının yerine geçirdiğimiz, onu imlediğimiz bir etkinliktir ve bu tür bir etkinliğin sonucu ise, dünyadır. Yani dille bağıntı içinde yorumlanıncaya kadar deneyimimiz dünya değildir. Dünyaya ilişkin tüm deneyimimiz ve bilgimiz, sözcüğün bu geniş anlamında dil aracılığıyla” (Utku, 2009, s.116). Bunun yanında sestene manaya uzanan seçici anlatımlarda zekâ oyunlarının önemine şiirde dikkat çekilmelidir. Osmanlı şairleri bunun için dil oyunları yapmaktan geri durmaz. Şairler çoklu dil kullanımlarıyla anlatıma zenginlik katar, hatta vezin gereği kelimelerin yapılarını bozmak ve mısralardaki söz dizimlerini değiştirmek onlar için güçlü bir zekâ göstergesidir. Şairanelik edasını her daim hissettiren Osmanlı şairleri eserlerindeki tasvir, açıklama, temsile dayalı her bir sözle dünyaya ve ukbaya sürekli bir atf anlayışı içine girerler. Bu sayede şairler, şiir yoluyla neyi nasıl söylediklerine dikkat etmenin yanında, neyi ifade etmek zorunda olduklarını da hep öne çıkarırlar.

Konu ile bağlantılı olarak kadim şiir kültürünü anlama ve bugüne aktarmada dil içi çevirilerin önemi gündemdedir. Gazelde dil içi çeviri yapmak zor ve risklidir. Bu handikap, eşdeğer anlamı yakalama açısından. Fakat eserlerdeki bilgi ve anlam kaybının ortadan kalkması için kelimelerin beytin mana değerine kattığı kullanım ve işlevsel değerinin ortaya konulması, metin

ile çeviri arasında örtüşmenin yakalanması gerekir. Gazellerdeki dil çeşitliliğiyle ortaya çıkan çok anlamlılık, dil içi çeviriyi zorlaştırmaktadır. Diğer taraftan kalıplaşan mecazlar ve mazmunlar dil içi çeviride gazeli anlamada ve yorumlamada kolaylık sağlar.

Klâsik Türk şiiri metinleri, Türk kültür ve medeniyetine özgü farklı dönemlere ait yazılı eserlerdir. Bu eserler başlangıç ve bitiş itibarıyla geçirdiği tarihsel dönemlerde gelenek, bir odak bağ olarak takip edilse de, zengin içerikleriyle sürekli gelişen, özgün maksatlara hizmet eder niteliktedir. Bu metinlerin güncellenmesi ve sadeleştirilmesi dil içi çevirilerle anlam aktarmaları şeklinde mümkün gözükmemektedir. Bunun yanında bahsedilen Türkçe, Arapça ve Farsçanın oluşturduğu Osmanlı Türkçesi'nin ağırlıklı olarak kullanıldığı gazel metinlerinin dil içi çevirisi, örnek metinler ve sözlükler, dil anlam ve anlatım dünyasına özgü mana açılımlarıyla sağlanabilmektedir. Şiir diline özel anlam kaymaları, kopmaları veya kayıpları olsa da kadim metinlerde dil içi çeviri önem arz etmektedir. Gazellerdeki dil içi çevirilerdeki çeşitlilik standart biçimsel bir görme ve okumaya yardım etmeyebilir, fakat bu koşullarda anlamsal eşdeğerlik mutlaka sağlanmalıdır.

Bu dikkatlerle, dil içi çeviri yaparken şiirdeki kalıplaşmış, yerleşik fil çekimleri kelime kullanımlarında beklenmeyen değişiklikler yapılmamalıdır. Bu dikkatsizlik ve özensizlik beytin yapısal ve anlamsal bozulmasına sebep olur. Dil içi çeviriyle beyitlerdeki vezin, kafiye, redif, ahenk ve ritim gibi şiire özgü nitelikleri yakalamak mümkün değildir. Bu da dil içi çevirinin farklı dil çevirilerinde yakalanamayan ahenkli söyleyişle benzer olmasını akla getirir. Gazeldeki kelimeleri dil içi çeviri yoluyla canlı tutarak yerli yerine oturtmalıdır, bu sayede mısralarda hiçbir kelimeyi ölü tutmamalıdır. Bu dikkat de ses ve söz birimlerinin birebir korunmasını gerektirir. Aynı bir dikkat olarak dil içi çevirisi yapılan metnin şekilsel ve anlamsal eşdeğerliğinin korunması metni anlama açısından kolaylık sağlar.

Ana metindeki anlam birliklerinin, dil içi çevirilerle, dünden bugüne pratik ve uygulamalarla yerli yerine oturması için metindeki kültürel karmaşık gönderimleri görme, algılama ve analiz etmek gerekmektedir. Bunun için gerekli şartlardan biri şüphesiz klâsik Türk şiir diline ait yapı farklılığını dil içi çeviriye aktarabilmede çevirende veya şerh yapanda metin analiz ve bağlam bilincinin gelişmiş olmasıdır. Çünkü şiirde görülen anlam ve biçime ait özel şartlar bütünlüğünde ortaya çıkan kelimeler, kavramlar ve olgular ancak algıyı kolaylaştırır. Fakat, “Metnin, metinlerin anlamı olmadığı aksine metinleri oluştururken kişilerin anlamı kastettiği ve belirttiği bulunur. Bu nedenle bir metne ancak yorum yoluyla bir bakış açısı getirilebilir” (Köktürk ve Öztürk, 2011, s.96). Bunun da edimbilimsel yaklaşımla karşılığı bulunabilir. Edimbilim göstergebilimin bir parçası olup işaretleri ve bu işaretleri kullananlar arasındaki ilişkiyi inceler. “Edimbilim, söylemsel, iletişimsel ve toplumsal bir olgu olarak dil sahasına girmiştir. Cîlâlî Dilâş, edimbilimi ‘İnsanların konuşma ve söylemleri esnasında dil öğelerini nasıl kullandıklarını ve söylem ve sözleri nasıl yorumladıklarını inceleyen dil uzmanlığı alanıdır, şeklinde tarifini yaptıktan sonra şöyle ekler: ‘Edimbilim, söylem dilbilimi veya ifade etme kabiliyetinin dilbilimidir’ der. Çünkü edimbilim, dili kullanım esnasında incelerken aynı zamanda söylem ve konuşma öğeleriyle de ilgilenirken konuşanın amacını ve niyetini, dinleyen durumunu ve şartlarını da gözetir” (Lehvimel, 2013, s.234-235). Sadece iki yabancı dil arasında değil, kadimden bugüne gelen metinleri dilbilgisi boyut, içerik, biçim ve eserin yazıldığı dönemin dinamiklerini dikkate alarak çözümlemek, analiz etmek veya şerh etmek edimbilim ile alakalıdır. “Edimbilim, çözümlediği bilişsel süreçlerle alımlama ve yorumlamaya katkı sağlayarak yazar ve çevirmen için öznel iç dinamikleri mercek altına alırken, kültür, bağlam ve kişilerarası ilişkileri göz önüne alarak ‘uygun’ dil davranışları sergileme, bu uygun davranış

biçimlerinin belirleyicilerini sosyokültürel ve dilbilimsel temelde irdeleme, bağlamsal bilgiyi dilbilimsel yapı ile ilişkilendirme temelinde çeviri bilim ile kesişmektedir” (Yetkiner, 2009, s.58). Bu bağlamda klâsik Türk şiiri metinleri üzerinde bilimsel olarak çalışmak, zamana uyarlama yapmak ve problemleri hallederek faydaya sunmak bilgi birikimi tam, alan uzmanları için iyi niyetli kültürel bir misyon olmalıdır.

Soyuttan somuta veya somuttan soyuta anlamsal dizgelerle beyitlerin göstergelerinin çözümlemesi klâsik Türk şairlerinin insanlar, nesnelere ve varlıklar arasında kurdukları bağla şiir dilindeki başarılarını açığa çıkartabilirler. Zaten, dil bilim tarihinde sembollerin kavramlaşmasının toplumsal bakışa etkisi açıkça görülür. Bu bağlamda Saussure’un dili iki taraflı anlama dayalı bir göstergeler sistemi olarak tanımlaması dilbilim açısından önem arz eder. Bunlar, gösterilen (signifie; gösterilen şey) ile gösterendir (signifiant; gösteren şey). Kavram ve simgeye önem veren dil bilimci içerik ve anlamı sonraki öneri olarak dikkate alır. “Saussure’un kavram ve simgesi kendisinin önerdiği seçeneklerden biridir; ‘içerik’ ile ‘anlatım’ ise sonraki bir önerisidir. Anlamın eşit etkide olduğunu iki özellik arasındaki ilişki olduğunu direnerek savunmuştur. Saussure, gösterilenle gösteren arasındaki bu ilişkiye dilsel gösterge (sign) adını verir. Gösterge iletişimin temel birimidir. Topluluğun dili içinde bir birim. Bir ilişki, dilinde bir parçası olduğu için, ussal bir yaratıdır” (David, 1971, s.158-167). Bütün bu sayılanlar Saussure için dil içindeki göstergeler insanın, toplumsallığın, gerçeğin kendisidir. “Göstergebilim hem ‘dünyanın insan için’, hem de ‘insanın insan için’ taşıdığı anlamı araştırır, insan bilimlerinin bakış açılarını yenilemek, dilbilimle mantıktan yararlanarak yöntemsel önerilerde bulunmak, yorumlama örnekleri sunmak amacını benimser, bir üst bilim niteliği taşır. Onun için de, somut gerçekliklere değil, soyut içeriklere, tüm oluşlara yön veren temel düzeneğe çevirmelidir bakışlarını. Her türlü anlamsal bütün ancak böyle kavranabilir, her türlü çözümleme ve birleşim ancak bu koşulla anlam kazanabilir. Bu nedenle, soyut içeriği ortaya koyabilecek, dizgeleştirebilecek, tümü kapsayıcı özel bir dil, bir üst dil oluşturmak gerekir” (Barthes, 1979, s.16). Osmanlı şairi üst dil yetisine dil edimindeki konu genişliğini katarak dilsel araçları geniş çaplı kullanmayı yüzyıllarca başarmıştır. Bunda da geleneğin rolü yine gündeme gelmelidir. “Etkisi ortadan kalkmış bulunan geleneklerde bile işler durumda olan şey, basitçe, öngörme gücünü yitirmiş ve kendi kendisini kötü körtüne ortaya koyan bir otorite değildir. Her gelenek uygulamaya imkân sağlayacak, yani değişen duruma göre öngörülü/basiretli değişmeye imkân sağlayacak ölçüde geniş bir kumaşla örülmüş olmalıdır” (Arslan, 2002, s.224). Osmanlı şairlerinin en çok kullandığı nazım şekli olan gazelle, yazılma amacı ve içeriğiyle bağlantılı olarak şiir dili ile kültüre, insan eğitimine katkısı beyitlerdeki sözcükler ve bunlardan çıkan yorumların gerçek dünya ile ilgisi ile ispat edilebilir. Hiçbir edebî türde kesinlik, doğruluk meselesinin düz bir zemine oturması mümkün değilken şiirde herkesçe görülmesi olası bir, çok boyutluluk ve çok anlamlılık söz konusu olur. Dilsel üretimler soyut değerlerle ölçülemez. Kültürel işlevselliği çok yönlü olan gazelle beyitlerinin dil içi çevirileri en önemlisi şerhleri, klâsik Türk şiirindeki bahsi geçen soyutluğu, tek anlamlılığı kırılıp aşmasına yarayacaktır. Kalıplaşmış gazelle nazım şekli çerçevesinde farklı yüzyıllarda farklı konu ve anlam birlikleri kendi zamanında ve sonraki yüzyıllara hitap eden bir şiir diline sahiptir. Osmanlı Türkçesi’nin çok katmanlı anlatımındaki güç, gazelle dilinin anlamsal boyutunda kendini gösterir. Şiirdeki olasılıklar, sebepler, sonuçlar somut veya soyut anlamsal değerleri uygulamalı olarak dil izlencelerinin özenli akışında görülebilir.

Edebî metinler tekil veya tümel öznesi, soyut ya da somut anlatımlarıyla dilbilimcinin olduğu kadar toplumun da bir parçasıdır. Çünkü edebî metindeki her bir söz, kelime gramatikal dil özelliği yansıtanın ötesinde ölçme, öğretme, sınama, yapma, yapılandırma işlevlerini de yüklenmiş

olur. Dilin hemen her alanında ifade etme aracı olan göstergeler duygu, bilgi, fikir aktarımında insanlar arasında paylaşıma, iletişime katkı sağlar. Şiir dilindeki anlam katmalı söyleyişlerle kendini gösteren sesler, mecazlar, imgeler, mazmunlar göstergeler şeklinde mısralarda yer alırlar. Bu çalışmada klâsik Türk şiirinin en önemli nazım şekli gazel esas alınmıştır. Gazel dilinin incelikli göstergelerinin çokluğu yine kendine özel göndergesel anlamlı söyleyişlerin varlığı, yüzyıllara göre seçili beyitler üzerinden uygulamalarla ifade edilmiştir. Zaten klâsik Türk şiir dilinin göstergelerinin çokluğu, ayrıca zengin iletiler barındırmaktadır. Burada dil içi çevirilerle “göstergelerin tek bir gösterilene olmadığı” ilkesinden yola çıkılarak beyitlerdeki zengin anlam ve kavram alanına dikkat çekilmiştir. Gazel beyitlerindeki iletiye yönelik çoklu anlamsal göstergelerden biri çalışmada tablolaştırılmıştır.

Osmanlı şairleri az sözle şiirlerinin çatısını kurarlar ve sözden ziyade manaya önem verirler. Hoca Dehhânî gazelinde dinî, felsefi ve ahlaki yön dolayısıyla sosyal birliğin etkileşim boyutlarının ilk örneklerini verir. Şair, gazel nazım şekli üzerinden sadece estetik değerler değil, bilgi ve düşünce üreterek nesiller arası aktarımda bulunması dikkatlerden kaçmaz. Gazel dilinin kurucu şairi Hoca Dehhânî ile klâsikleşmeye başlayan eserler; yüzyıllarca biçim, öz bakımından aynı kalır. Gazelle anlatılanlar incelikli dil kullanımı ve kültürel değer üretimine katkısı bakımdan dikkate değer.

Akl-ı kül kim ol bilür her cüz ü kül keyfiyyetin

Mâh dir yüziüne vü isbât ider mâhiyyetin (Hoca Dehhânî, G. 80/1)

“Akl-ı kül olan parça ve bütün nedir bilir, yüziüne ay der [dediğinde] onun niteliklerini de ispat eder.”

Gösterge: akıl

Göndergesel Anlam: Beyitte dilin temel mesajı akıldır. Şiirde söylenenleri seçen alıcı, akıl çeşitlerinden biri insana işaret ederek akl-ı kül’ü görür. Bu akıl, peygamberlerde ve onların mirasçıları velilerde var olduğu söylenirken tekâmüle ermiş olanları, insan olarak yaratılma gayelerini idrak edenleri de işaret eder. İnsan cüzdür, fakat Hazreti Peygamber ilk nur ve ilk akıldır. Alıcılar, şiirde geçen mesajın tamamı olan akl-ı kül göstergesinin yanında Allah’ın isminin mazharı akl-ı evvel’i de dilsel ögenin bir parçası olarak alt metinde görebilir.

1.peygamber

akl-ı kül

2.akl-ı evvel

3.yüce

Osmanlı şairinin insan ve varlığa ait konularla şiirin göndergelerini tümelleştirmeyi başardığı beyit çok sayıdadır. Anlama, anlatma ve yorumlama yetisi ile ‘insandaki insanı’, ‘her insandaki diğer’ veya ‘insandaki mutlak olan’ı beyitler üzerinden keşfedilebilir. Şair inancı, eğitimi, kendi iç deneyimleri ile söz ve dolayısıyla şiir evrenindeki öznelliği üzerinden genele hitap ederek yeniden üretmeyi süreklileştirir.

Varlığın varlık degüldür sâyedür

Bir bir ahvâlün diyeyüm saya dur (Kadı Burhaneddin, G. 1222/1)

“Varlığın varlık değil, gölgedir. Tek tek durumunu (hâlini) anlatayım, sana sayayım (Sen de saymaya çalış.)”

Gösterge: varlık

Göndergesel Anlam: Bazı beyitlerdeki kodlar, bireyseli işaretle bütün insan nesline hitap eder. Şiir, insan nesli üzerinden yapılan varlık sorgulamasıyla anlamlı bir bütün ve göstergeler oluşturur. Gösterge varlık, insanı anlamlandırma sorunsalını kendi dışındaki gölge metaforu ile anlamlandırılır. Beyitten yola çıkarak insan ben'inin varlığı hakkındaki anlamsal bilgi Tanrı'nın varlığının mana değerini diğer insanlara aktarımındaki idrak ile belirlenmektedir.

	1.gölge
	2.insan
varlık	3. Tanrı
	4. bilgi

Seyyid Nesîmî, Hurûfî inancının göstergelerini şiirlerinde yansıtır. Şairin öznelliğinin arkasında dinî referansları işaret ettiği, insanın yaratılması ile ilgili içsel gerçeklikler beyitlerdeki seçili kelimelerle ifade edilir. Nesîmî'nin inancı, ilgisi, toplumsal derecesi değişkendir. Fakat şair tekil duruşu, dıştan verili kaynaklarla insanın iç gerçekliğini yakalayarak aynı inanç sistemindekileri hatta evrensel uzanan bir paralellikte, aracasız kelimelerle okurla arasındaki bağı her dönem kurar.

Men ki dervîşem fakîrem pâdişâh-ı âlemem

Rûh-ı bî-rengem egerçi renge girdüm âdemem (Seyyid Nesîmî, G. 287/1)

“Ben, dervişim, fakirim, âlemin padişahıyım; renksiz (bir ruhum) canlıyım, eğer renge girersem (girdiğimde) insanım.”

Gösterge: ben (insan)

Göndergesel Anlam: İsim olarak varlık kavramsal bir göstergedir. Beyitte düşsel bir gösterge yoktur. Varlığın anlamlandırmasına yönelik, insanın yerini tutan göstergeler hem doğrudan hem de sezdirilerek ifade edilir. Seyyid Nesîmî, kendi inanç sistemi Hurûfîlik paralelinde kendisinin ya da insanın âdem olmağına, mana değeri katarak ifade eder. İnsanı insana anlatma, tanıtmaya maksatlı gösterge beyitte, geniş göndergesel anlam birliklerine sahiptir.

	1.âdem
ben (insan)	2.kul
	3.eşref-i mahlûkat

Bâkî'nin döneminin sosyal ve siyasal ortamına dair çok sayıda gönderge kullandığı beytinde ilk dikkat çeken husus, mahlasını beytin ruhuna sindirerek başarıyla uygulamasıdır. Şair işini bilen, liyakat sahibi insanlara 'sonsuz kadar' kıymet verilmediğini belirtirken alt metinde kendini de kasteder. Anlayış olarak kemal ehli; ilim, ahlak, güzel amel sahibi olanlara verilen sıfat, beyitte öne çıkar. Şairin şikâyet dilini kullanması esasında dönemine özgü değildir. İnsan şehirleştikçe, geliştikçe veya nüfus arttıkça çelişkiler de söz konusu olabilmektedir. İşin ehli olmayana iltifat edilmesi, cahil ama iş bilirlerin kıymet görüp belli makamlara layık olması neredeyse bütün toplumların meselesidir.

Câhil ü nâ-dân ola gör ister isen mertebe

Kim kemâl ehline Bâkî şimdi râğbet kalmadı (Bâkî, G. 542/5)

“Bâkî, kemal ehline şimdi râğbet kalmadı. Bir mertebe istersen cahil, haddini bilmez ol, o zaman râğbet görürsün.”

Gösterge: cahillik

Göndergesel Anlam: Beyitte toplumsal gösterge vardır. Bâkî'nin beytinde hatta adı geçen 'kalmadı' redifli gazelde gösterge, 'bir' varlıktan çok insan veya kültürel açıdan gelişen insan topluluklarıyla alakalıdır. Şair, ironik bir yaklaşımla ters anlamlılığı öne çıkarır. Bâkî, eleştirel yaklaşımıyla kurumsallaşan topluluklarda sorumlu, çalışan insan tipine işaret ederken umutsuz, şikâyetçi ama adalet isteyen haykırışlarını da alt metinden hissettirir. Şair, hayali bir duruş sergilemeden göndergesel işaretlerini hayatın gerçekleri üzerinden sıralar. Beyitte, işaret edilen anlamsallığın aksine ehl-i kemal toplumsal düzlemde yüce vasfı ile nitelendirilir. Şairin göndergelerinde cahillik de ironik bir değere işaret eder.

cahil

1.iş bilmez

2.mevki

3.değer

Gelibolulu Âli, geniş kültürel değerlerdeki eserlerinin yanında, şiir sanatıyla ilgili kendini belli edecek kadar geleneksel ve parlak fikirli beyitler ortaya koyar. Şair yaşadığı zaman diliminde şiir sanatının kapısına kilit vurulma seviyesine gelindiğini ima eder. Âli, şiirin toplumsal etkisinin yanında büyük bir büyüleme gücüne sahip estetik değerler bütünü olduğunu beyitlerinde yansıtır, ama zamanında şiirin başına gelen tehlikeyi fark ederek kelimenin, şiirde anlamsızlığa kayan boyutunu analiz ederek hem tedirgin hem de çözümcü bakışla ortaya koymayı bilmiştir.

Genc-i ma'âni yire mi geçdi zemîn mi yok

Ya bahr-ı nazm batdı mı dürr-i semîn mi yok (Gelibolulu Âli, G. 689/1)

“Mana hazinesi yere mi geçti, zemin mi yok oldu; ya, nazım denizi yitip gitti de kıymetli inci mi yok oldu?”

Gösterge: mana (ma'âni)

Göndergesel Anlam: Beyitte maddi bir gösterge yoktur. Şiirdeki gösterge bir varlıktan çok, klâsik Türk şiir geleneğine dair göndergesel soyut anlamları çağrıştıranlar dikkat çeker. Şiirde 'yok', olumsuzluk ifade eden bir kelimedir, ama 'var' olması gerekenlere işaret eder. Şair, şiir türünde şekil ve muhteva olarak olması gerekenleri sıralar. Bu tutum, olumsuzluğun içindeki inşa edici tavır olarak algılanmalıdır. Beyitteki gösterge mana ve gösterilenler arasındaki ilişki nedensiz değildir. Beyitteki temel mesaj mana, şiirde yapılar arasındaki ilgiyi kurmaktan öte, klâsik Türk şairi için akli ya da hayali ayırt etmeden şiire dair hakikati işaret etmede göndergesel değerler manzumesi olma özelliğini yansıtır.

mana

1.şiir

2.inci

3.şair

4.hazine

Dil varlık sebebi olarak çok yönlü kullanıma müsaittir. Şiir dili de işlevsel zenginliğiyle tasvir ve resmetme anlam ve kavrayışını en çok göstermeye müsait bir türdür. “Dilin resimsel bir işlevi vardır; dile olanak veren şey, onun dünyayla bağıntısını kuran resimsel doğasıdır. Yani dil, dünyayı, dilsel, resimler aracılığıyla resimler, Tıpkı resimler gibi, dilin de temsili bir karakteri vardır ve bu yüzden izdüşümsel bağıntı içinde dünyayla birlikte ele alınması gerekir” (Utku, 2009, s.139). Osmanlı şairleri dildeki resmetme imkânını soyut anlatımlarla en çok kullanan şairlerdendir. Geleniğin biriktirdikleriyle mutlak, zihinsel ve duygusal sürecin ortaya koyduklarıyla doğrudan ve aracısız olan Osmanlı şiirindeki mazmun ve imge kullanımını şairlerin iç deneyimlerine de işaret eder. Şairler mecazları, imgeleri ve mazmunlarıyla kendilik olgusunu sergilemeler de yüzyıllık süreçlerle tekillikten açığa çıkanlarla her seferinde yeniden üretmeyle tümelliği de imlemiş olurlar.

Oldu eşkim gülşen ârâ-yı heves cûlar gibi

Aktı gönlüm bir nihâl-i işveye sular gibi (Nâîf, G. 369/1)

“Gönlüm, bir işve/naz fidanına su gibi aktı. Gözyaşım, gül bahçesini süslemeye hevesli nehirler gibi aktı.”

Gösterge: gönül

Göndergesel Anlam: Gönül, soyut ve düşsel bir gösterge olarak kullanılır. Gönül kelimesinin derin yapıdaki mesajı sevgiliye yöneliktir. Âşık gönlü dolayısıyla harekete geçer, böylece bütün göndergesel anlamlar sıvıya işaret eder nitelikte kullanılır. Âşık olma göstergesi başka bir gönle doğrudur. Şiirdeki kelimelerin en küçük anlamlı birimlerinden başlamak üzere gösterge gönül, su, gözyaşı ve nehir gibi gösterilenlere işaret eder.

gönül

1.su

2.sevgili

3.gözyaşı

4.nehir

Celîf’ nin beytindeki ‘ey hace’ seslenişi mühimdir. “Sâmânîler döneminden (819-1005) itibaren sıkça rastlanan ve zamanla isim olarak ‘ev reisi, kethüdâ, şeyh, pîr, hükümdar, başbuğ, tâcir, kadın, gönül’ ve sıfat olarak ‘zengin, büyük, yüce’ gibi değişik anlamlar kazanır” (TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hoca>). Bu seslenişte belli bir misyonu üstlenmiş, söz sahibi ve hürmet edilecekler akla gelir. Hace tek başına, bağımsız ve sorumsuz bir duruşu olmadığını ispatı ona yönelik seslenişin itibarındadır. Buna rağmen hâceye hem bir sesleniş hem de uyarı yapılması da söz konusudur.

Ey h’âce nice bâr-ı girân kûh-ı belâdur

Arkan virüben cübbe vü destâra tayanma (Celîf, G. 364/1)

“Ey hoca, bela dağının sıkıntı veren ağırlığı nasıl bir şeydir? Sırtını cübbe ve sarığa dayama.”

Gösterge: hoca (ha’ce)

Göndergesel Anlam: Beyitteki sesleniş doğrudan alıcıya yapılır. Toplumda yer edinen belli bir statüye seslenişin yanında esasında bu sesleniş, biçimsel olarak cübbe ve sarık sahibi zahit

tipini temsil eder. Şair şekle gönderme yapar, şekil hiçbir şeydir. Gösterge cisimsel olarak genele hitap etmesine rağmen biçimsel yönü söz konusudur. Göndergedeki sayılan kıyafetlerden ikisi de ne âlimliğin ne de uhrevi kurtuluşun göstergesidir. Gösterge, kavramsal olarak “yücelik”i merkeze alan anlamsal değerle insanın yalnızlığına ve ölüme işaret eder.

	1.yüce
	2.insan
ha’ce	3.yalnızlık
	4.ölüm

Klâsik Türk şiirinde perdeyi aralamak hatta açmak mutasavvıfın hakikate vasıl olmada belli bir güzergâha girişinin göstergesidir. Şiirde esas olan mananın perdesini aralamaktır.

Verâ-yı perdeden yarıp ne söyler işbu mahcûbun

Lisân-ı arzı maktû’dur bilesin abd-i ma’yûbun (Şemseddin Sivâsî, G. 39/1)

“Mevcut duruma göre, örtü altındaki perdeden âlemi araladığında/kaldırdığında [sana] ne söyler? Kusurlu kulun, kendini anlatacak/sunacak dili kesilmiştir, bilesin.”

Gösterge: perde

Göndergesel Anlam: Beyitte gösterge perde, örtüdür. Kavramsal olarak gösterge örtü veya engel, aynı zamanda insanın kendi ile yüzleşmesi, kendini bilmesi ile alakalıdır. Şaire göre, hakikat perdesinin ardındakileri idrak etmeye her aklın, nefsin veya gönlün gücü yetmez. Görüntüsel gösterge olan perde, Mutlak Hakikat’i tanımak için engelleri aşma manasında işaret eder. Gösteren perde kelimesi, beyitte nedensiz gösterge değildir. Bir mecaz olarak perde veya perdeyi yırtmak en başta nefisle mücadele ve karşılaşılabilecek engeller için hazırlıklı olmayı göstergesel olarak ifade eder.

	1.Tanrı
	2.kul
perde	3.örtü
	4.tecelli

Tasavvufi düşüncede neş’e veya huzur; bela, dert, çile ve hüznle ilgilidir. Sıkıntısı, belası, hüznü, acısı olmayan “âh” edip inlemez. Nâbî de beytinde sorular yönelterek salikin yola çıkması veya yolda olmasında huzuru yakalayacağı unsurlar hakkında bilgi verir. İrfan sahibi için nefs-i emmareden kurtulmak için nefsin menzillerine uğramak gerekir. Bu da kolay değildir.

Zevk-i gam dilde midür dâgda mı tende midür

Neşve bülbülde midür gülde mi gülşende midür (Nâbî, G. 213/1)

“Hüznün zevki gönülde mi, yarada mı, bedende midir? Neş’e bülbülde mi, gülde mi, gül bahçesinde midir?”

Gösterge: gam (hüzün)

Göndergesel Anlam: Beyitte etkili iki gösterge vardır. Zevke ve neşeye ait gösterge hüzün, klâsik Türk şiir evrenine dair göndergesel anlamları ifade eder. Hüzün bir gösterge olarak şair için acı, yara, hastalık da olsa âşığın gönlü hep zevke ve neş'e dair göndergesel anlamlar içerir. Hüzünün göstergesi hep gönle veya tene doğru yol almaktadır.

hüzün

1.zevk

2.yara

3.neş'e

4.gönül

Şeyh Gâlib, yaratılmışlar içinde insanın bir farklılığı ya da itibarı varsa, Allah'ın ona lütfettiği ihسانlardan dolayı olduğunu söyler. Allah, insanı diğer yaratılmışlardan farklı ve en yüce olarak halk edendir. Şair, “varsa” ifadesinde murad edilen, kulun “hiç” mesabesinde olduğudur. Aynı zamanda “varsa” ile bir şeyin varlığının yegâne sebebini ısrarla işaret etmek de düşünülebilir.

Benim feyz-i hayâtım hâsılı rûh-ı revânımsın

Eğer sermâye-i ömrümde kârım varsa sendendir (Şeyh Gâlib, G. 65/2)

“Benim hayatımın bereketi, akıp giden ruhumun ortaya çıkarana sensin. Eğer ömrümün tamamında bir kazancım varsa senin sayendedir.”

Gösterge: sen

Göndergesel Anlam: Beyitte gösterge görünen anlam dışında anlama sahiptir. Gösterge bireyin haricinde insan nesline, topluma göndermeler yaparak insan, toplum-bilimsel işlevler de yüklenir. Beyitte geçen sen ile şair, gerçek bir göndergeye imza atar. Sen ‘Yüce’dir ve şaire ihسان eder. Sen, şairin ruhunun manasını ortaya çıkarması dolayısıyla ona feyiz ve rahmet verir. Şaire sundukları ile ömrüne değer ve mana katar.

sen

1.yaratan

2.yüce

3.insan

Koca Ragıp Paşa ise bir devlet adamı sorumluluğu hatta yükü ile beyitlerini oluşturur. Şair, devlet kurumlarındaki tamiri zor sıkıntılara şahit olmuş biri olarak bozulan sistemden şikâyetçidir. Şair; içtimai, ahlaki, siyasi konularda baş etme güçlüğünü nasihat, hicve varan eleştirel bir üslupla dile getirir. Ragıp Paşa'ya göre devlet kurumlarında büyük görevler alma hırsı, mutluluktan ziyade huzursuzluk, sıkıntı ve zahmeti beraberinde getirmektedir. Ragıp Paşa, bireysel düzlemde toplumsala uzanan göndergelerinde mutluluğun tek kaynağı olarak eldeki mevcut ile yetinmeye işaret eder.

Esîr-i renc ü 'anâ ehl-i câh u devlet imiş

O kadr-i devleti kim bilmedik kanâ'at imiş (Koca Ragıp Paşa, G. 93/1)

“Makam ve mevki (devlet) ehli sıkıntı ve zahmetin esiriymiş, (ne yazık ki) bilemedik en büyük nimet, mutluluk kanaatmiş.”

Gösterge: makam/mevki

Göndergesel Anlam: Koca Ragıp Paşa'nın bu beytinde toplumsal veya devlete yönelik göndermelerinde çift yönlülük söz konusudur. şair evvela, sorumluluk duygusuyla devlet yöneticisi veya belli mevkilere sahip olmanı mutluluktan ziyade huzursuzluk yaşatacağına gönderme yapar. Diğer gönderge ise mal-mülk hırsı gözetmeden yaşayan, kanaat sahiplerinin daha huzurlu olduklarına yönelik söylemdir. Göndergeler, devlet adamı tecrübesi olan şairde her bir kelimeyi arka yapıyla okumayı zorunlu kılar. şair belirlenmiş hadiseleri, varlıkları, objeleri ifade etmeden insana ve topluma yönelik karakter tabakalarını da tayin etmiş olur.

makam

1. sorumluluk

2. sıkıntı

3. zahmet

Sonuç:

Konuşma dilinin yanında edebî eserlerdeki sanat dili bünyesinde dilsel olgu birimleri taşıır. Bir anlama ve anlaşma biçimi dilin doğal kullanımında ve edebî eserlerdeki dilsel gösterge katmanları değişen ve yenilenen düzeyde hep vardır. Bir üst dil olarak adlandırılan bilim ve sanat dilindeki göstergelerin bildirişim dizgelerini görmezlikten gelmek mümkün değildir. Esasında bu üst dil, dil içi dünya ile dünya gerçekliği arasındaki bağı kurar. “Dil dışı göndergeler, bu zenginliğiyle konuşan insanın dış dünyayla bilgi alışverişini, bu dünyayı değerlendirmesini, dil içinde yeniden oluşturmasını sağlar. Böylece metin dışı göndergeler, metin içi göndergelerle yorumlanır, metin düzeyinde işlev kazanırlar. Örneğin, gerçek dünyayı hareket noktası alan metinlerde dil dışı göndergeler neredeyse bir üst dil işlevi kazanırlar” (Kıran, 1994, s. 238). şiir yüzyıllardır sosyal ve etkileşimsel bir alanda boy gösteren edebî bir türdür. Birçok medeniyetin inşasında şiirden ve şiirsel dilden söz edilebilir. Söz eylemin varlığına tesir ettiği için şairlerin söz ve mana ile kültürel dokuya doğrudan veya dolaylı olarak tesir ettiği açıktır. Sözcelerin tekilden tümele gücü, nesilden nesile aktardığı göstergelerin değerini de açığa çıkarır. “Gösterge bir kez oluştuktan sonra, toplum onu yeniden pekâlâ işlevselleştirebilir, bir kullanım nesnesi olarak söz edebilir ondan. Var olabilmek için ikinci bir dil gerektiren bu ikinci işlevselleşme, ilk işlevselleşmenin hiç de aynı değerildir; kaldı ki salt ülküsel niteliklidir birinci işlevselleşme. Yeniden sunulan işlev yan anlam düzlemine bağlanan örtük bir ikinci anlamsal eylemden kaynaklanır. Demek ki, büyük bir olasılıkla gösterge-işlevin insan bilimsel bir değerı vardır, çünkü doğrudan doğruya uygulamısal olguyla gösteren arasındaki bağıntılıların kurulduğu birimdir bu” (Barthes, 1979, s.34).

Klâsik Türk şiirinde gelenekten gelen biçim ve içerik özellikleri yüzyıllarca ayrışmaları ortadan kaldırmış, ülküsel anlamda toplumsal bütünlenmeye vesile olmuştur. şiir dilinin şekil ve içerik yönünden belli bir zemine oturması anlamsal sorunları yok ederek kültürel dokudaki içerik ve öz birlikteliğini en ileri seviyeye taşımıştır. Klâsik Türk şiirinin kuruluş döneminden itibaren şiir dilinin çok fazla değerismemesi, zamana ve mekâna uyarlanan söyleyiş özellikleri yenilenen, bütünlenen iletişim dizgesini de oluşturmuştur. Klâsik Türk şairleri dilin alıcı işlevini gazel üzerinden başarı ile uygularlar. Görülür ki, gazelin tekilden tümele giden dilsel işlevi yapılan dil içi çevirilerle Osmanlı şiirinin yapısal varlığındaki çoklu anlamı açığa çıkaracaktır. Sözdən ziy-

de manaya önem veren şairler, Osmanlı Türkçesi'ni şiir diline zengin anlatım unsurlarıyla etkin olarak bireysel, bilimsel ve toplumsal işlev üstlenir. Bu durumun bugünün sosyolojik medeniyet anlayışına tesir edeceği de açıktır.

Kaynakça

Arslan, H. (2002). *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler*. İstanbul: Paradigma.

Barthes, R. (1979). *Göstergibilim İlkeleri*. Çev. Berke Vardar-Mehmet Rifat. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

David, C. (1971). *Linguistics*. Pelikan Books. (s.158-167), çev: Veysel Kılıç, Dil Bilim Seçkisi (yay. haz. Doğan Aksan). Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara:1982, s.21

Hadot, P. (2000). *Wittgenstein ve Dilin Sınırları*. çev: Murat Erşen. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Kansu-Yetkiner, N. (2009). *Çeviribilim Edimbilim İlişkisi Üzerine*. İzmir Ekonomi Üniversitesi.

Kıran (Eziler) A. (1994). *Göndergenin Gücü ve Gerçeklik*. Dilbilim Araştırmaları Dergisi. c.5.

Kocaman, A. (1996). *Edimbilim Üzerine. Dilbilim Araştırmaları Dergisi*. 7, 11-36.

Köktürk, Ş., & Öztürk, E. (2011) *Çeviribilim Ve Edimbilim: Çeviribilim ve Edimbilim İlişkisini Çeviri Stratejisi Açısından İnceleme*.

Lehvîmel, B., & Kaplan, A. *Arap Belagatı ve Edimbilim. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (4), 229-254.

Utku, A. (2009). Ludwig Wittgenstein: *Erken Döneminde Dilin Sınırları ve Felsefe*. Doğubatı Yayınları.

DİA, "Hoca". TDV İslâm Ansiklopedisi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hoca> (20.06.2022)

Divanlar

Aksoyak, İ.Hakkı (hızl.) (2018). *Gelibolulu Mustafa Âlî Dîvânı*. Ankara. Ankara Kütüphaneler ve Yayınları.

Ayan, Hüseyin (hızl.) (1990). *Seyyid Nesîmî Divanı*. Ankara. Akçağ Yayınları.

Ersoy, Ersen & Ay, Ümran (hızl.) (2017). *Hoca Dehhani Dîvânı*. Ankara. TÜBA

Ergin, Muharrem (hızl.) (1980). *Kadı Burhaneddin Dîvânı*. İstanbul. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Bilkan, Ali Fuad (hızl.) (2011). *Nâbî Dîvânı*. Ankara. Akçağ Yayınları, c.2.

İpekten, Haluk (hızl.) (1990). *Nâilî Dîvânı*. Ankara. Akçağ.

Kalkışım, Muhsin (hızl.) (2013). *Şeyh Gâlib Dîvânı*. Ankara. Akçağ.

Küçük, Sabahattin (hızl.) (2011). *Bâkî Dîvânı*. Ankara. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Nas, Şevkiye (hızl.) (2018). *Celîlî Dîvânı*. Ankara. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59375_celili-divanipdf.pdf?0

Toparlı, Recep (hızl.) (1984). *Şemseddin Sivâsî Dîvânı*. Sivas. Gurbet Yayınları.

Yorulmaz, Hüseyin (hızl.) (1989). *Koca Râgıp Paşa Dîvânı*. İstanbul. İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.